

НА ДОХОДЪ РУС. НАР. ФОНДУ ВЪ АМЕРИЦЪ.

Коротка Исторія Руси

— до —

зруйнованя Запорожской Сѣчи.

Ж. С.

Цѣна Ю центовъ.

1904.

Зъ друкарнѣ „Свободы“, 209 Linden str., Scranton, Pa.

Початокъ руской державы дуже давній. Уже въ 600 р. по Рѣдвѣ И. Христа грецкіи и иншіи лѣтописцѣ згадують про Русь. Головнымъ рускимъ мѣстомъ бувъ Кіѣвъ, положеный надъ великою рѣкою Днѣпромъ. Першимъ рускимъ княземъ, за котрого знаємо дещо певнѣйшого, бувъ Олегъ. За него розповѣдають, що бувъ дуже хоробрий и воювавъ щасливо изъ Греками. Про его смерть склавъ ся дивный народный переказъ. Кажуть, що ворожбитъ заповѣвъ ему, що причиною смерти буде его улюблений, боевый кѣнь. Князь приказавъ занерти коня въ стайни и нѣколи его не уживавъ. По якимсь часѣ кѣнь вдохъ и падлину вывезли на поле. Коли зъ воєнного походу вернувъ Олегъ до Кієва та довѣдавъ ся, що кѣнь згинувъ, ставъ насмѣвати ся зъ ворожбита та казавъ показати собѣ мѣсце, де лежавъ кѣстякъ зъ коня. Коли прійшовъ на указане мѣсце, зъ наругою копнувъ кѣньскій черепъ. Та въ той хвили выповзла вѣдти гадюка и вкусила князя, вѣдъ чого вѣнь и умеръ. И такъ мало ся словнити, що заповѣвъ ворожбитъ.

По смерти Олега княживъ Игорьъ. Вѣнь оженивъ ся зъ дѣвчиною изъ простого роду, Ольгою, котра припала ему до впадобы за свѣй розумъ та чеснѣсть.

Сей князь погибъ лютою смертію вѣдъ Деревлянъ. При-

вязали его до вершкѣвъ
двохъ деревъ за ноги и
розѣрвали на двое.

По нѣмъ княжила вдова
Премудра Ольга, названа
такъ задля великого розуму.
Она була першовъ христі-
янськовъ княгиневъ на Руси
и церковъ почитає єи яко
святу. За нею основала ся
перша христіянська церковъ
св. Іліи у Кієвѣ.

Коли подрѣсь сынъ св.
Ольги, Святославъ, она пе-
редала ему княжій престолъ.
Помимо намовы матери, вѣнъ
не хотѣвъ охрестити ся.
Святославъ бувъ князь хо-
робрый и цѣлый часъ во-
ювавъ зъ ворожими сусѣ-
дами. Погибъ у бою зъ
Печенѣгами.

По нѣмъ наставъ кня-
земъ его сынъ, а внукъ св.
Ольги, Володимиръ. Вѣнъ
завоювавъ нынѣшну Гали-

Свята Ольга.

чину, котра звала ся тодѣ Червоною Русею, бо головне мѣсто

у той руской земли було тодъ Червень. Такъ само сполучивъ вѣнъ и другі рускі племена підъ своєю рукою. Але найбільше вславивъ ся вѣнъ тымъ, що охрестивъ цѣлу Русь, а то 1-го ст. ст. серпня 988 р.

Передше Русини були поганями и поклоняли ся огневи, сонцю и т. п. Найстаршимъ богомъ узнавали Перуна, бога громѣвъ и огню. Сонце звали Дажбогомъ; крѣмъ того вѣрили въ Ладу, русалки и такі иньші лѣсові, польові та водяні божки и богині.

Мудрий Володимиръ пѣзнавъ недорѣчнѣсть поганьства та пѣславъ розумныхъ людей шукати за правдивою вѣрою. По всѣхъ краяхъ розбійшли ся послы та вернули изъ тымъ, що найкрасша

Св. Володимиръ Великій.

вѣра, вѣра грецка, христіянська, яку пѣзнали въ Царгородѣ. Невдовзъ потѣмъ выпала вѣйна Руси зъ Греками. Володимиръ облягъ мѣсто Корсунъ и зложивъ обѣтницю, що охрестити ся, коли здобуде мѣсто. Колижъ се ему повело ся, пѣславъ пословъ до грецкихъ цѣсарѣвъ, щобы вѣддали му за жѣнку свою сестру Анну, а вѣнъ готовъ охрестити ся. Урадовані

цѣсарѣ радо пристаѣли на се и такѣ охрестивѣ ся Володимирѣ а згодомѣ и весь рускїй народѣ, на рѣцѣ Днѣпрѣ, у мѣстѣ Кїевѣ.

Володимирѣ дуже любивѣ простыѣ народѣ и запомагавѣ щедро бѣдныхѣ та нещасливыхѣ. Яко князь бувѣ мудрыѣ и справедливый Проте Русины прозвали его Великимѣ, а церковѣ величаѣ го Святымѣ.

Ярославъ Мудрый.

По его смерти подѣлилась Русь на удѣлы мѣжь его сыновѣ. Але наймолодшїй сынѣ Володимира, Ярославѣ случивѣ вновь разомѣ усю Русь. Сей князь то оденѣ зѣ найславнѣй-

нихъ. Укрѣпивъ мѣсто Кіѣвъ, побудовавъ величаву церкву „Софійскій Соборъ“ и засновавъ багато школъ. Старавъ ся о ладѣ и просвѣту въ державѣ. Вѣнъ уложивъ першій писанный рускій законъ подъ назвою „Руска Правда“. За великія заслуги для Руси, народъ прозвавъ его Мудрымъ.

Ярославъ Мудрый умеръ въ 1054 р., подѣливши Русь поміжь сыновъ въ той способъ, що найстаршій мавъ сидѣти въ Кієвѣ и звавъ ся великимъ княземъ, а всѣ иншія звали ся удѣльными.

Въ своемъ завѣщанію наказувавъ Ярославъ сынамъ, щобы жили въ згодѣ, бо инакше погублять и себе и руску землю. Але сыны не слухали вѣтцѣвскои волѣ, а заводили зъ собою вѣнны-усобицѣ, а на помѣчь закликали вороговъ, дикихъ Половцѣвъ, зъ котрыми разомъ грабили и пустошили рускій край.

Спокой та ладъ наставъ на Руси доперва тодѣ, коли на кіѣвскомъ престолѣ засѣвъ внукъ Ярослава, Володимиръ Мономахъ (Однорець).

Вѣнъ сильною рукою збравъ усѣхъ князѣвъ до купы и зъ ними почавъ вести вѣнну проти дикихъ Половцѣвъ. Въ богато битвахъ розбивъ ихъ силу и вѣдогнавъ далеко вѣдъ рускихъ границъ. Се бувъ побожный и справедливый князь, мудрый у радѣ, хоробрый на вѣннѣ, дбавъ за хлѣборобовъ и мѣщанъ, хотѣвъ учинити Русь сильною и щасливою. Та на жаль княживъ не довго, бо всего 12 лѣтъ (вѣдъ 1113—1125 р.).

По его смерти князѣ зновъ розпочали мѣжь собою сварнѣ, оди вели вѣнну зъ другими, а черезъ се занепадавъ край

та дѣливъ ся на що-разъ меньшій удѣлы. Тогда-то богато Русинѡвъ 'стало втѣкати изъ руйнованой князими Руси на пѡвночь, де жили чудскій або фінскій племена. Рускій пересѣ-

Володимиръ Мономахъ.

ленцѣ стали наvertати той народъ до христовои вѣры и осѣли мѣжь ними.

Мало помалу сѣ чудскій племена помѣшали ся зъ Русинами, а зъ тыхъ мѣшанцѣвъ повставъ окремый народъ, званный московскимъ, вѡдѣ мѣста Москвы, котре згодомъ стало

столицею сеи землѣ. Найзначивѣйші мѣста побѣчь Москвы були тамъ Володимиръ и Суздаль. — Внукъ Вол. Мономаха, Андрѣй Боголюбскій положивъ пѣдвалины пѣдъ Володимирско-Суздальске або Московске князѣвство. Въ 1169 р. вѣнъ на-навъ и ограбивъ Кіѣвъ, и вѣдъ того часу упадає значѣне Кієва, матери всѣхъ рускихъ мѣстъ, а пѣдносить ся значѣне Москвы.

Мѣжь тымъ на западныхъ рускихъ земляхъ повстає сильне князѣвство, нѣдъ назвою Червона або Галицка Русь, зъ престольнымъ мѣстомъ Галичь надъ Днѣстромъ. Праправнукъ Ярослава Мудрого, Володимирко, оснувавъ се князѣвство 1141 р. Єго сыномъ бувъ Ярославъ Осмомыслъ, що дуже дбавъ за хлѣборобство, торговлю и промыслъ. Однакъ сей княжій рѣдъ вымеръ скоро, и вже въ 1198 роцѣ ставъ княземъ въ Галичи Романъ, князь володимирско-волынскій. Вѣнъ прилучивъ до галицкого, князѣвство кіѣвске и ставъ дуже могучимъ во одаремъ. Вѣнъ полягъ въ бою зъ Поляками и тодѣ наставъ великій розладъ, бо сынъ єго Данило бувъ ще малымъ хлопцемъ. Галичь переходивъ зъ рукъ до рукъ, до Угоръ, до Польщѣ, ба навѣтъ въ руки боярѣ—панѣвъ рускихъ. Але скоро лише Данило пѣдрѣсѣ, ухопивъ керму державы въ свои руки и ставъ усюды заводити ладъ. Та саме на початку єго панованя першій разъ з'явили ся Татары на Руси 1223 р. и побили рускихъ князѣвъ надъ рѣкою Калкою. Данило вернувъ зъ вѣйны, въ котрѣй дуже хоробро борѣвъ ся и ставъ дальше порядкувати рускій справы. Вѣнъ злучивъ майже усѣ рускій землѣ, а свою столицю перенѣсѣ зъ Галича до Холму, щобы бути гѣйбы въ серединѣ

Нязь Данило, король Руси.

свого господарства. Вѣнъ заложивъ мѣсто Львѣвъ, назване по имени сына, Льва, коло 1230 р. Невдовзѣ потѣмъ вдруге появиласть страшна татарска орда пѣдъ проводѣмъ Батия и опустошила вперве суздальско-московске князѣвство, вѣдтакъ зруйновала Кіѣвщину, Галичину, Волинь та загаломъ увесь рускій край. Данило радѣ-не-радѣ мусѣвъ коритись Татарамъ. Однакъ се учинивъ вѣнъ поневолѣ, а въ серци рѣшивъ скинути гдѣке ярмо якъ найскорше. Дялтого оженивъ сына Льва зѣ дочкою угорского короля и почавъ переговори зѣ папою римскимъ, щобы папа завѣзавъ увесь християнскій свѣтъ до борбы зѣ Татарамы. Задля того вчинивъ Данило унію зѣ римскою церквою, а папа знова наградивъ Данила королѣвскимъ вѣнцемъ, котрымъ коронувавъ его папскій посолъ на короля Руси. Однакъ на тѣмъ усѣо и скѣнчило ся. Коли обѣцяне християнске вѣйско не надходило, Данило зѣрвавъ зѣ Римомъ та пробувавъ скрѣпити власну руску силу проти ворогѣвъ. Але Татары бачнымъ окомъ стерегли его замысли и ему не удало ся вызволити зѣ пѣдъ татарскою зависимости. За те успѣшнѣйша була его боротьба зѣ дикими Ятвягами и Литовцями, що принесла ему чимало славы. Данило бувъ послѣднимъ рускимъ княземъ, що дбавъ щиро про добро руского народу, а притѣмъ такимъ, що з'умѣвъ усѣхъ Русинѣвъ дѣржати у єдности и згодѣ. — По его смерти подѣлила родина спадщину руску землю та небавомъ розпочались сварнѣ та усобицѣ, котрѣ довели до сего, що галицко-волинське князѣвство дѣстало ся пѣдъ владу Польщѣ и Литвы.

За князѣвъ бувъ оттакій ладъ на Руси. На чолѣ стоявъ князь изъ своєю войсковою дружиною. Старшій зѣ дружины

звались бояре. Въ кождой громадѣ були выборніи урядники, котрыхъ выбирало громадске вѣче. Вѣче скликавъ князь або старшій въ громадѣ вѣчевымъ дзвономъ на случай наглои потребности. На вѣчу рѣшали ся найважнѣйшій справы. — Вѣче було старше вѣдъ самого князя. Въ тыхъ давныхъ часахъ вже були на Руси школы, процвитала торговля, цвилло господарство и промыслъ, такъ, що чужі народы дивувались рускому богатству и казали, що руска земля плыве молокомъ и медомъ.

Преподобный Несторъ, рускій лѣтописецъ.

Ту стару давнину описавъ найлѣпше рускій, Кіевскій монахъ Несторъ, котрый є першимъ рускимъ лѣтописцемъ.

Коли Русь прійшла підъ владу Дитовцѣвъ, Литва була ще поганською та дикою. Зъ того выйшло, що цѣла Литва стала дуже скоро рущити ся, бо Русины були людьми вповнѣ просвѣченными. Литовскій князѣ звали ся князями Литвы и Руси. На литовскѣмъ дворѣ говорили рускою мовою, а литовскій закони укладали рускій люде, и въ рускѣй бесѣдѣ. Тожъ Русинамъ жило ся дуже добре въ злучѣ зъ Литовцями, а имена литовскихъ князѣвъ, якъ Гедимина, Ольгерда и Кейстута повинни буті дорогі каждому рускому серцю.

Не такъ жило ся тѣй части Руси, котру загорнувъ польскій король Казимиръ. Той король се початокъ чорной долѣ Галичины. Вѣнъ напустивъ на руску землю цѣлу череду рѣжнон язвы. Маючи любку, жидѣвку Естерку, впустивъ до своего краю жидѣвъ, котрыхъ прогнали всѣ другі християнскій державы. Найбѣльше ихъ всалашило ся на богату руску землю. Зъ жидами наплыло на Русь множество польскихъ монахѣвъ та монахинь, котрі стали силою обертати Русинѣвъ въ латиньство. Ксьондзы стали будувати польскій „косцьолы и каплички“, а король щедро обдаровувавъ ихъ несвоею, рускою землею.

Але долю цѣлои Руси, а при нѣй и Литвы занапастивъ цѣлковито литовско-рускій князъ, Ягайло. Оженивши ся зъ гарною Ядвигою, королевою Польщѣ, пошовъ цѣлкомъ подъ ладъ польскимъ панамъ та ксьондзамъ. Уже охрещеный по рускому обрядови, на имя Яковъ, давъ охрестити ся другій разъ Ляхамъ и принявъ имя Володиславъ. Вѣдступникъ и перевертенъ вѣдъ своєї вѣры и народу, ставъ теперъ завязтымъ борцемъ за латиньство та Польщу. Про ѣго лихій ха-

рактёръ свѣдчить найльпше се, що свого рѣдного стрыйка, Кейстута замордувавъ пѣдступомъ. Та проти ополяченя Литвы и Руси довго боролись другй литовскй князь, якъ Витовтъ,

Кіѣвскій митрополитъ Петро Могила.

а по его смерти Свитригайло. Литовцѣ разомъ зъ Русинами выбрали собѣ князя, окремо вѣдъ Польщѣ, хотячи въ той способъ забезпечити свою вѣру и народнѣсть. Литва и Русь злучили ся зъ Польщею доперва за польского короля Жиг-

лента Августа въ 1569 р. на соймѣ въ Люблинѣ. Сей король рѣзкими обѣщанками та ласками перехитривъ упертыхъ литовско-русскихъ вельможѣвъ, а ти за свой корысти продали Ляхамъ долю руского та литовского народу. Люблинская унія се найбільше нещасте для Руси, але и Полякамъ обернулась она на безголове. Вѣдъ неи розпочинаєсь борба Ляхѣвъ зъ Русинами, борба, котра завалила шляхоцку Польшу, борба, котра по нынѣшний день веде ся въ Галичинѣ.

Люблинская унія принесла ось що Русинамъ: 1) крѣпацтво або панщину, котрой доси на Руси не було, бо рускї селяне були вольными горожанами, котрї платили лише державну данину. 2) Вѣдъ сей уніѣ розпочинає ся мученича доба для рускои церкви, такъ православнои якъ и уніяцкои. 3) Вѣдъ часу люблинскои уніѣ рускї вельможѣ и мѣщане покидають свѣй рускїй нарѣдъ и пристають до Ляхѣвъ. 4) Польскї паны загортають руску землю, а нарѣдъ на силу пѣдчинюють у панщезняну неволю. Однимъ словомъ Люблинская унія се историчный розбѣй и рабунокъ рускои землѣ хитрыми Ляхами. Напротивъ той насилы выступаютъ зъ початку значнї рускї люде и старають ся уратовути Русь вѣдъ польского потопу культурпою борбою.

Князь К. Острожскїй и митрополить Петро Могила закладають рускї высокї школы, брацтва и бурсы для просвѣты землякѣвъ, въ тѣй думцѣ, що зъ тыхъ брацтвѣ и школѣ выйдуть ученї Русины, що з'умѣють постояти за рѣднїй край. Особливо Петро Могила дбавъ за се дѣло, высилаючи за границу способныхъ людей, чтобы вывчили ся на добрыхъ учителѣвъ. Изъ тыми людьми засновавъ вѣнъ у Кїевѣ руску

академію, зъ котрой вийшло багато вченихъ, знаменитыхъ мужѣвъ. Академія стала огнищемъ, зъ вѣдки розходило ся свѣтло не лише на Руси, але й въ Московщинѣ. Однакъ цѣла ся книжна робота не помоглабъ Русинамъ багато, колабъ

К о з а к ѣ .

самъ народъ не ставъ въ оборонѣ своихъ правъ пѣдъ прапоромъ Козачины.

Початокъ козацтва оттакій: Татарскій напады перемѣнили всхѣдну руску землю въ пустыню. Земля ся була саме най-

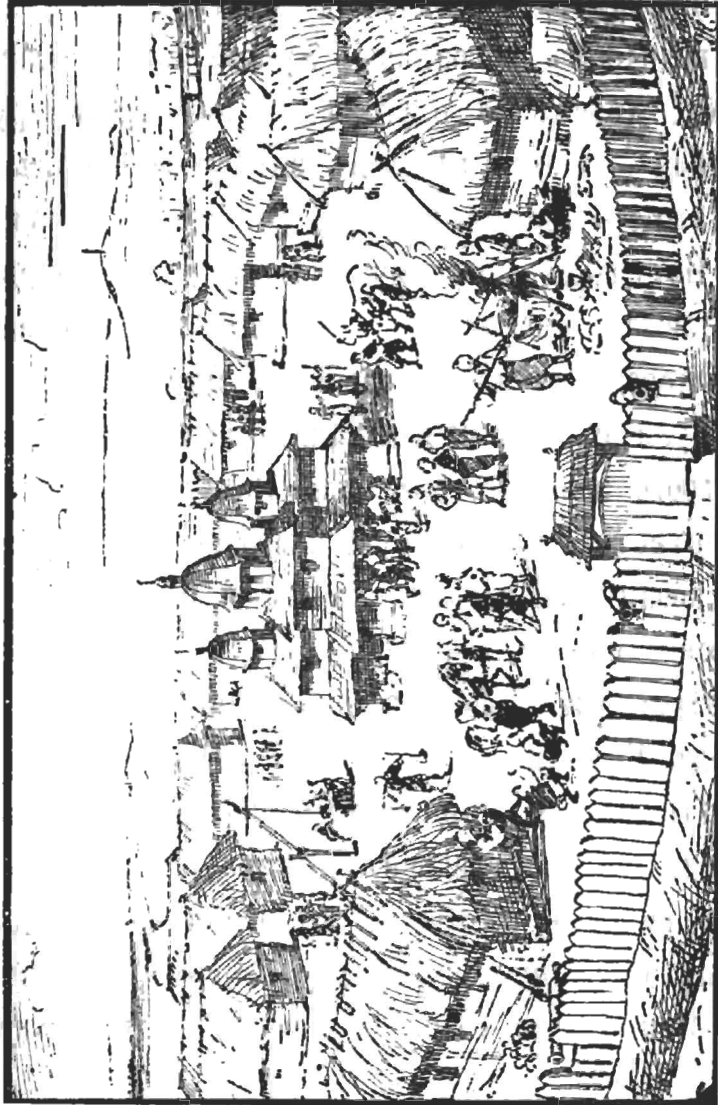
богатша изъ всѣхъ. Рускій та литовскій князь вѣдперли Татарѡвъ далеко вѣдъ рускихъ границъ, але опѣсля прійшли зъ Азіѣ Турки та здобувши грецке цѣсарство, стали поручъ зъ Татарами непокоити рускій край. Дятого тѣ Русины, що мешкали на всхѡднѡмъ пограничю, мусѣли вести безнастанно зъ ними борбу. Ходивъ за плугомъ, а на плечи рушниця, при боцѣ шабля — оттакъ рускій хлѣборобъ чинивъ всѣляке господарске дѣло — всегда готовый до бою зъ хижими напасниками. Изъ тыхъ пограничныхъ рускихъ хлопѡвъ повстали першій козаки, котрї гейбы живымъ муромъ засланыли цѣлу Европу передъ татарско турецкими нападами.

Козаки були вповнѣ свободными. Самї выбирали собѣ старшого, котрого звали гетьманомъ. Польскї паны не смѣли до нихъ вмѣшувати ся. Имъ було выгѡдно ховати ся передъ Татарами за козацкими плечима та ще й боялись острон козацкон шаблюки, колибъ зачѣпили.

Брѡмъ тыхъ хлѣборобѡвъ-козакоѡвъ, повстає на Украинѣ ще другїй рѡдъ Козакоѡвъ-Запорожцѡвъ. Основателемъ Запорожа мавъ бути Дмитро Вишневецкїй, котрого нарѡдъ звавъ Байдою. На однѡмъ зъ островѡвъ Днѣпра, поза порогами, по якихъ Днѣпро сплыває въ Низъ, збудовали собѣ козаки изъ Байдою крѣпку твердиню, обезпечену валами и частоколами, що звала ся Запорожска Сѣчь, бо тамъ сидѣли козаки, якъ у засѣцѣ.

Запорожцѣ жили безъ жѣнокъ, якъ монахи. Мешкали въ Куреняхъ, а середъ сѣчи стояла церковь св. Покровы. Всѣ були рѡвнї, а що року выбирали собѣ старшину, котрого звали кошевымъ отаманомъ. Каждый Запорожець присягавъ

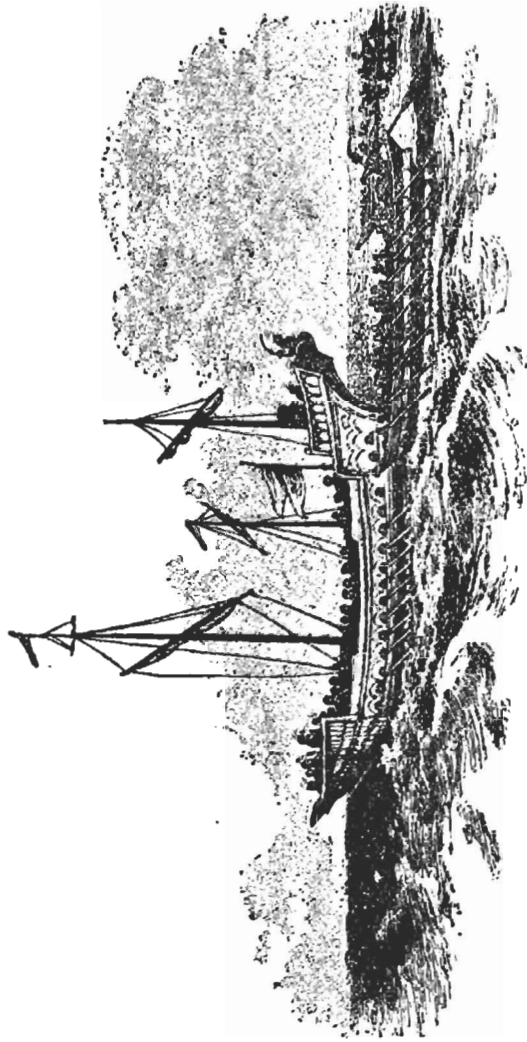
вѣрно служити рускому народови и вѣрѣ. Зъ першу козаки вели борбу выключно зъ Татарами та Турками, заступали

Запорожска Сѣчь.

христiянство передъ бисурманами, але коли, по люблинськой унiѣ, польскiй паны и ксьондзы стали заводити панщѣну та латинство на Руси, козацкiй списы обернули ся на тыхъ

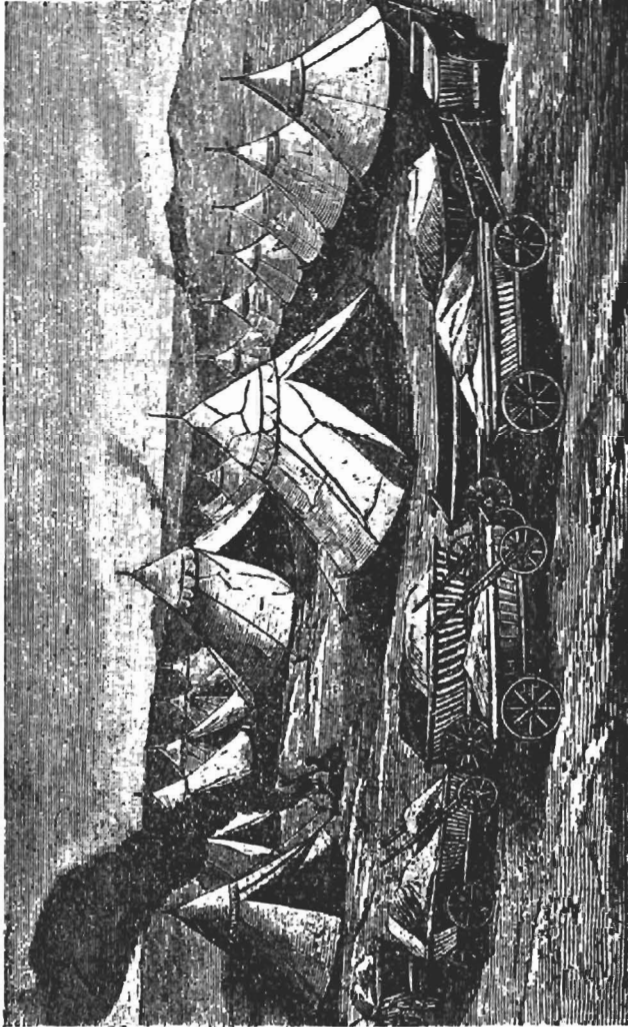
новихъ ворогѣвъ. Пѣдъ проводомъ атаманѣвъ Косиньского и Наливайка козаки повстали проти Ляхѣвъ. Але имъ не удадо са вызволити Русь-Украину, бо за ними не вставъ увесь

Козацка чайна и галера.

рускій народъ. Розбиті козаки схоронили ся на Запороже. Черезъ польске переслѣдоване Запорожска Сѣчь пѣднесла ся до великой силы, бо тугъ угѣкало богато руского народу, щобы схоронити ся передъ гнетомъ. Тутъ була найлѣпша

вѣйскова школа, котра гартувала у бояхъ зъ Турками та зъ
ляцкими заволоками.

Козацкій таборъ.

Великои славы добуло Запороже черезъ военнй походы
на Туркѡвъ та Москву пѡдъ начальствомъ гетьмана Петра
Конашевича Сагайдачнаго.

Се бувъ чоловѣкъ дуже просвѣченй и добрый полково-
дець. Вѡнъ вызволивъ тысячѣ Русинѡвъ зъ турецкои неволѣ и

оборонивъ цѣлый христіанскій свѣтъ вѣдъ турецкой навалы, побивши 300.000 Туркѣвъ пѣдъ Хотинѣмъ зъ малою горсткою козаковъ, бо всего 40.000.

Петро Конашевичъ Сагайдачный.

Вѣнъ мавъ велику думку, щобы сотворити Русь самостѣйною, та смерть перешкодила выконати сѣ пляны. Умеръ

изъ ранъ, якій одержавъ підъ Хотиномъ. Въ своимъ завѣщаню цѣлый свѣй маєтокъ записавъ на рускій народній цѣли, а головно на школы. Поляки боялись Сагайдачного и підъ его опѣкою лекше жило ся бѣднымъ людемъ. Поляки ще й могли ему бути вдячній, бо вѣнъ черезъ свѣй походъ на Москву, уратовавъ польского королевича. Але по его смерти польскій паны зачали зновъ газдувати по давному. Щобы нарѣдъ не мѣгъ утѣкати на Запороже, Ляхи збудовали надъ Днѣпромъ твердиню Кодакъ и поставили залогу, абы переймала утѣкачѣвъ. Але Запорожцѣ збурили сю крѣпость и перебили польскихъ жовнѣрѣвъ.

Теперь польскій урядъ настановивъ комисарѣвъ, котрї мали наглядати надъ козаками, а тыхъ козакѣвъ, що не були въ Сѣчи, а газдували по селахъ, ставъ силувати до панщины. Крѣмъ того жидаы и ксьондзы стали сунути на Украину та стали помагати руйновати край. Рускї церкви пѣшли въ аренду жидамъ, руске священство мусѣло декуды вѣдробляти панщину поручъ зъ мужиками. Нѣхто зъ Русинѣвъ не бувъ певный нѣ житя, нѣ маєтку вѣдъ польскихъ розбишакъ-панѣвъ.

Що тодѣ дѣялось на Украинѣ, се нинѣ тяжко й повѣрити. — За найменшу обиду панка всаджали Русина живцемъ на палъ, вѣшали, палили на вольнѣмъ огни, четвертували и т. п. А противъ всеи тои беззаконности не було для Русина нѣгде нѣякого права. Тожъ не диво, що рускїй нарѣдъ разъ у разъ буривъ ся и пробувавъ вызволитись зъ пѣдъ лядкою кормиго. Однакъ довго се ему не вдавалось. Не прїйшовъ ще слухный часъ.

Симъ рускимъ Мойсеемъ, що вивѣвъ нашъ народъ зъ польскои неволѣ, ставъ славный гетьманъ Украины, Богданъ

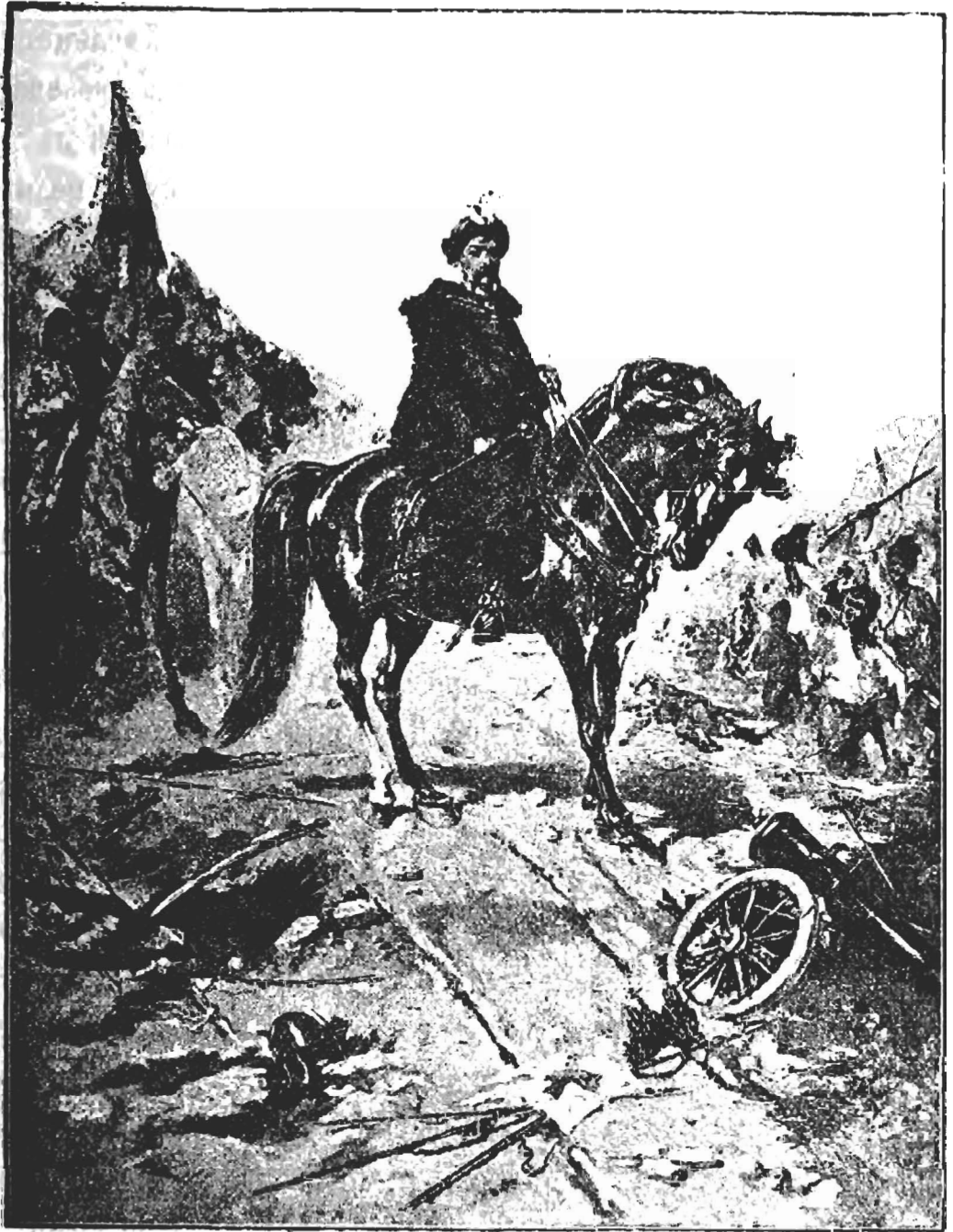

Гетьманъ Зеновій Богданъ Хмельницкій.

Хмельницкій. Самъ на собѣ зазнавъ вѣнь великои кривды вѣдъ Ляхѣвъ. Польскій панокъ Чаплинскій забравъ безправно его маєтокъ а притѣмъ на смерть побивъ его малого сына.

Колижъ Хмельницкій удавъ ся до суду та до короля, не найшовъ тамъ правды. Король сказавъ му: Маешъ шаблю, тожъ невь добувай свого права. — По такѣмъ Богданъ погнавъ на Запороже та розповѣвъ козакамъ про свою кривду, зазначуючи, що вѣнъ хоче доходити не лише кривды своєї, але цѣлого руского народа. Розбѣгли ся Запорожцѣ по всѣй Украинѣ—Руси та стали пѣдмовляти до повстаня проти польскои насилы. Народъ радо слухавъ козаковъ та лишъ чекавъ на знакъ. А тымъ знакомъ була велика побѣда Хмельницкого пѣдъ Жовтими Водами, де вѣнъ такъ побивъ ляцке вѣйско, що не лишило ся навѣтъ такого, абы подавъ звѣстку про погромъ. Другій разъ розбивъ Ляхѣвъ пѣдъ Корсунемъ и забравъ до неволѣ обохъ польскихъ гетьманѣвъ, Потоцкого и Калиновского. По тыхъ великихъ побѣдахъ увесь рускій народъ вставъ до борбы зъ гнобителями. Поляки зѣбрали велике вѣйско и станули пѣдъ Пилявцями. Але коли почувли, що козаки надходять, не чекали битвы, а розбѣгли ся якъ куры передъ яструбомъ. За ними скочила козацка кѣнница, а дѣгнавши вельможныхъ панѣвъ, стала сѣчи якъ капусту. По тѣмъ розбитю польскои шляхты, цѣла Польша була пѣдъ ногами Богдана. Але вѣнъ не хотѣвъ єи заглады, бо гадавъ, що на мировѣй дорозѣ доконає решту, тымъ бѣльше, що королемъ Польшѣ выбрано Ивана Казимира, котрого пѣдциравъ Хмельницкій. Вѣнъ гадавъ, що король, зъ вдячности за свѣй выбѣръ, полагодить руску справу. Але въ тѣмъ вѣнъ помылывъ ся, бо вневѣдзѣ самъ король на чолѣ вѣйска пѣшовъ вѣйною проти него. Наступила велика битва пѣдъ Зборовомъ. Хмельницкій въ пухъ розбивъ польску силу и самого короля

Богданъ Хмельницкій підъ Зборовомъ.

мало не взявъ до неволѣ. Побачили Ляхи, що не остоять ся проти руской силы тай стали жебрати о мирѣ. Хмельницкій приставъ и заключено догѣвѣръ, котрымъ признали козакамъ ихъ право. Але простый народъ не бувъ задоволеный зъ той згоды, бо у нѣй не знесено панщины. И се бувъ великій блудъ Хмельницкого, що вѣнъ не постоявъ за тымъ, коли прецѣнь въ его войску бѣльше було хлопѣвъ анѣжь козаковѣвъ. Черезъ се Богданъ стративъ ласку у простого народа. Однакъ Поляки не додержали той умовы, яку зробили зъ гетьманомъ и вѣйна розпочала ся на ново. Опущеный черезъ простый народъ и зраженный Татарами, Хмельницкій, програвъ битву пѣдъ Берестечкомъ и мусѣвъ заключити нову угоду, котра цѣлкомъ була некорыстна для руского народу. Тогда то Хмельницкій навязавъ зносины зъ московскимъ царемъ и въ 1654 р., на Переяславскѣй радѣ, прилучивъ Украину до Росіѣ. Московскій царь запоручавъ, що буде шанувати волю Украины, що всѣ уряды, войско, податки, будутъ пѣдъ зарядомъ гетьмана, що зноситъ ся панщина, та взагалѣ, що Украина се окрема держава въ унѣ зъ Московщиною. Але Москалѣ знали лишь обѣцати, а не додержати умовы. Ще за житя Хмельницкого почали ломати тую угоду. Богданъ видѣвъ, що зле и ставъ глядати за способами, абы вызволити ся зъ царского ярма, але смерть его славного сына Тимоша стала му на перешкодѣ. Зъ гризоты, що не довершивъ великого дѣла, не добувъ волѣ Руси-Украинѣ, Богданъ Хмельницкій померъ въ 1657 р., въ три роки по прилученю до Росіѣ. — Се бувъ великій и славный полководець, пѣднявъ до борбы увесь рускій народъ и зломивъ на всегда силу Польщѣ, та

Гетьманъ Иванъ Выговскій.

лише одного не зрозумѣвъ, а то, що підвалиною державы, головною силою въ народѣ, се чорнѣ, робучѣ рѹки. Колибы за Богданомъ цѣлый часъ стояли хлопы и мѣщане, вѣнъ змѣгбы бувъ вѣдбудовати давну волю и силу нашего народа.

По смерти Хмельницкого настала на Украинѣ велика „руина“. Повстали двѣ партіи — одна за згодою зъ Поляками, друга за Москвою. Дуже мудру угоду учинивъ зъ Польщею гетьманъ Иванъ Выговскій въ Гадячи 1658 р. Украина мала звати ся Великимъ Рускимъ Князѣвствомъ и бути въ злучѣ зъ Польщею, а у себе мали порядкувати усѣмъ самѣ Русины. Але народъ анѣ чути не хотѣвъ за Ляхѣвъ, а Выгѣвского замордували пѣдступомъ Поляки, пѣдозрѣваючи, що имъ спроневеривъ ся.

На его мѣсце выбрали гетьманомъ Брюховецкого, сторонника Москвы. Сей безхарактерный чоловѣкъ пасъ лише ласки московского уряду и впровадивъ впервые московскихъ урядникѣвъ на Украину. Обуренѣ козаки скинули его зъ гетьманства и вбили.

Дуже розумный и щирый для народу бувъ гетьманъ Петро Дорошенко.

Вѣнъ бачивъ, що нѣ Польша нѣ Росія не є для насъ добра. Вѣнъ гадавъ пѣдчинити ся турецкому султанови, бо видѣвъ, якъ гарно розвиває ся Волощина пѣдъ турецкою опѣкою. За ту опѣку вѣнъ хотѣвъ платити данину султанови. Але въ рускомъ народѣ була велика ненависть до бисурманѣвъ и они не хотѣли пристати на Дорошенковѣ пляны, хоть самъ кѣвскій митрополитъ бувъ за злукою Украины зъ Туреччиною. Конецъ тымъ плянамъ положивъ Андрусѣвскій договѣръ

(1667 р.), въ котрѣмъ Польша и Росія подѣлили ся Украинь, въ той способъ, що правобережна оставала при Ляхахъ, лѣвобережна при Москвѣ.

Гетьманъ Петро Дорошенко.

Ще разъ пробували Козаки добути 'волю Украинѣ подѣ проводомъ гетьмана Ивана Мазепы, котрый злучивъ ся въ той

цѣли изъ шведскимъ королемъ Карломъ. Але черезъ зраду Туркѡвъ, царь Петро перемѡгъ Козакѡвъ и Шведѡвъ пѡдъ Полтавою (1709 р.). Мазепа умеръ небавомъ на чужинѣ въ Туреччинѣ.

Теперь царь, зломивши козацку силу, ставъ люто обходити ся зъ нашимъ народомъ. Завѣвъ панщину, заставлявъ народъ до тяжкихъ робѡтъ коло будовы Петербурга, де богато погибло зъ голоду та холоду. Проти того царского безправства протестувавъ заступникъ гетьмана Полуботокъ, але царь казавъ его вкинути до вязницѣ, а на Украину приславъ лютого генерала Веляминова, що обдиравъ и каравъ безвинныхъ людей.

На правобережвѡй Украинѣ, котра була пѡдъ Польщею, не дѣялось лѣпше. Папы, жида и ксьондзы поводились зъ народомъ, якъ зъ худобою. Противъ нихъ выбухло велике народне повстанѣ въ 1768 р. пѡръ проводомъ Залѣзняка и Гонты. Се повстанѣ называютъ гайдамаччиною або колѣвщиною. Гайдамаками звали ся тѣ люде, котрѣ зѡ збруєю въ рукахъ кидали ся на панѡвъ та жидѡвъ та вѡдомщували свои и народнѣ кривды. Се народне повстанѣ здушило московске вѡйско, котре пѡдступомъ упоило и повязало спячихъ гайдамакѡвъ. Гайдамацкихъ проводирѣвъ покарано жорстокою смертю.

Цария Катерина велѣла зруйновати Запорожску Сѣчь, а остатного кошового отамана Кальнишевского, 84 лѣтного старця посаджено на далекѡй пѡвночи Росіѣ въ темници Соловецкого монастыра; де вѡнъ мучивъ ся 26 лѣтъ. Частина козакѡвъ утекла зъ Сѣчи и поселила ся въ початку въ ту-

Матѣрь Божя изъ молячими ся Запорожцами.

рецької землі надъ Дунаємъ, а вѣдтакъ надъ рѣчкою Кубаню, надъ азовскимъ моремъ (Чорноморцѣ).

Такъ то упала послѣдна твердиня України, упала Сѣчь, котра черезъ кѣлькасоть лѣтъ боронила цѣлый христіянський свѣтъ передъ Татарами та Турками, впало Запороже, котре всегда було готове боронити простый народъ передъ гнобителями.

Незадовго потѣмъ впала Польша а невѣ роздѣлились Прусаци, Австрія та Росія. И руску землю розкололи на двоє. Галичина изъ Буковиновъ та Угорска Русь дѣстались Австріи, а Украина зъ Подѣлемъ та Волинемъ пошла подъ Росію.

Всѣхъ Русинѣвъ є теперъ на свѣтѣ около 32 миліоны. Земля, яку замешкують Русины єсть такъ велика, якъ цѣла Австрійско-Угорска монархія. Руска земля одна зъ найбільше плодovitыхъ у свѣтѣ. Наші, найбільші рѣки се Днѣпро, Богъ та Днѣстеръ. Наші горы се Бескидъ або Карпаты. Наше море: Чорне Море. Найстаршимъ нашимъ мѣстомъ се Кіївъ, мати рускихъ мѣстъ. Нашъ народъ бувъ найбогатшій та найбільше просвѣченый не лише помѣжь Славянами, але и мѣжь всѣми народами на свѣтѣ.

Се було колись, а нынѣ вѣнъ оденъ зъ найбѣднѣйшихъ та найтемнѣйшихъ народѣвъ. Наша вѣтчина, упала черезъ незгоду и зраду. Поднесемо ся и будемо знова вольнымъ, славнымъ, великимъ народомъ, коли перестанемо служити ворогамъ, а послужимо Руси щирымъ серцемъ усѣ, зъ пожертвованемъ й самого житя!

Скорочено посли Исторіи Руси,
выданя „Просвѣты“.

